

دانشنامه فلسفه استنفورد

(۱۰۰)

دبیر مجموعه: مسعود علیا

-
- سرشناسه: کالدر، تاد
Calder, Todd
- عنوان و نام پدیدآور: مفهوم شر/تاد کالدر؛ ترجمه ایمان شفیعبیک.
مشخصات نشر: تهران: ققنوس، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری: ۸۳ ص.
- فروست: دانشنامه فلسفی استنفورد/ دبیر مجموعه مسعود علیا؛ ۱۰۰.
شابک: ۳-۴۰۶-۲۷۸-۶۰۰-۹۷۸
وضعیت فهرست‌نویسی: فیپا
- یادداشت: کتاب حاضر ترجمه مقاله‌ای با عنوان «The concept of evil» از
دایرةالمعارف «Stanford encyclopedia of philosophy» است.
یادداشت: واژه‌نامه.
یادداشت: کتابنامه.
یادداشت: نمایه.
- موضوع: خیر و شر (فلسفه)
موضوع: Good and evil (Philosophy)
شناسه افزوده: شفیعبیک، ایمان، ۱۳۵۱، -، مترجم
رده‌بندی کنگره: ۲ کف/۱۴۰۵ BJ
رده‌بندی دیویی: ۱۱۱/۸۴
شماره کتاب‌شناسی ملی: ۴۹۷۷۳۲۱
-

دانشنامه فلسفه استنفورد (۱۰۰)

مفهوم شر

تاد کالدر

ترجمه ایمان شفیعی بیک

این کتاب ترجمه‌ای است از:

The Concept of Evil

The Stanford Encyclopedia of Philosophy

Todd Calder, Nov 26, 2013

این مجموعه با کسب اجازه از گردانندگان دانشنامه
فلسفه استنفورد (SEP) منتشر می‌شود.

انتشارات ققنوس

تهران، خیابان انقلاب، خیابان شهدای ژاندارمری،

شماره ۱۱۱، تلفن ۴۰ ۸۶ ۴۰ ۶۶

* * *

دانشنامه فلسفه استنفورد (۱۰۰)

دبیر مجموعه: مسعود علیا

مفهوم شر

تاد کالدِر

ترجمه ایمان شفیعی‌بیک

چاپ اول

۱۱۰۰ نسخه

۱۳۹۶

چاپ پُژمان

حق چاپ محفوظ است

شابک: ۳ - ۴۰۶ - ۲۷۸ - ۶۰۰ - ۹۷۸

ISBN: 978 - 600 - 278 - 406 - 3

www.qoqnoos.ir

Printed in Iran

۶۰۰۰ تومان

فهرست

- پیشگفتار دبیر مجموعه ۷
- درآمد ۱۱
۱. شک آوری به شر در برابر احیاگری شر ۱۵
۲. تاریخ نظریه‌های شر ۲۷
۳. نظریه‌های معاصر درباره‌ی کردار شریرانه ۳۹
۴. نظریه‌های معاصر درباره‌ی منش / شخصیت
شریر ۵۹
۵. نهادهای شریر ۶۹
- کتابنامه ۷۳
- واژه‌نامه‌ی انگلیسی به فارسی ۷۹
- نمایه ۸۱

پیشگفتار دبیر مجموعه

بسیاری از کسانی که در ایران به نحوی از انحا کار فلسفی می‌کنند و با فضای مجازی اینترنت نیز بیگانه نیستند نام دانشنامه فلسفه استنفورد^۱ را شنیده‌اند و چه بسا از این مجموعه کم‌نظیر بهره نیز برده باشند. این دانشنامه حاصل طرح نیکویی است که اجرای آن در سال ۱۹۹۵ در دانشگاه استنفورد آغاز شد و همچنان ادامه دارد. به لطف کمک‌هایی که گردانندگان این مجموعه از آن‌ها برخوردار شده‌اند، متن کامل تمامی مقالات این دانشنامه در اینترنت به رایگان و به آسان‌ترین شکل در دسترس خوانندگان علاقه‌مند قرار گرفته است.

نگاهی به ساختار و مندرجات مقاله‌ها و مرور کارنامه نویسندگان آن‌ها، که عموماً در حیطه کار خویش صاحب نام و تألیفات درخور اعتنا هستند، گواهی می‌دهد که با مجموعه‌ای خواندنی مواجهیم، مجموعه‌ای که غالباً مدخل‌های مناسبی برای ورود به گستره‌های متنوع تأمل فلسفی به دست می‌دهد. به این اعتبار، می‌توان به جرئت گفت کسی که می‌خواهد اولین بار با مسئله یا مبحثی در فلسفه آشنا شود، یکی از گزینه‌های راهگشایی که پیش رو دارد این است که ابتدا به سراغ مدخل یا مدخل‌های مربوط به آن در این دانشنامه برود.

دانشنامه فلسفه استنفورد (به سرپرستی دکتر ادوارد ن. زالتسا^۲)

---

1. *Stanford Encyclopedia of Philosophy* (SEP)

2. Edward N. Zalta

افزون بر این که پیوندی فراگیر میان فضای دانشگاهی و عرصه عمومی برقرار کرده، ویژگی‌های درخور توجه دیگری هم دارد. حجم بسیاری از مقاله‌های این دانشنامه چشمگیر است. ظاهراً دست نویسندگان در شرح و بسط کثیری از موضوعات و مباحث باز بوده است. دیگر این که در کنار مدخل‌های نام‌آشنا گاه به موضوعات و مسائل کم و بیش بدیعی پرداخته شده است که شاید در نظر اول ورودشان به دانشنامه‌ای فلسفی غریب بنماید و در عین حال خواننده را به بازاندیشی دربارهٔ دامنهٔ تفکر فلسفی و نسبت آن با زیست‌جهان خویش فراخواند. کتابنامه‌های مندرج در پایان مقاله‌ها نیز، که معمولاً به دقت تدوین شده‌اند، یکی از محسنات این دانشنامه است که به‌ویژه به کار دانشجویان و محققانی می‌آید که می‌خواهند در زمینه‌ای خاص پژوهش کنند. این را هم نباید از نظر دور داشت که خاستگاه این دانشنامه به هیچ روی موجب نشده است که متفکران و مباحث فلسفهٔ قاره‌ای نادیده گرفته شوند.

انتشار تدریجی این دانشنامه به زبان فارسی و فراهم کردن امکان مواجههٔ شمار هرچه بیشتری از خوانندگان علاقه‌مند با آن، چه بسا استمرار همان غایتی باشد که مورد نظر بانیان این طرح بوده است. بر این اساس، در گام نخست انتخابی اولیه از میان مدخل‌های پرشماری که در دانشنامه آمده است صورت گرفته و کار ترجمهٔ آن‌ها به سعی مترجمانی که با این طرح همکاری دارند به تدریج پیش می‌رود. ترجمهٔ کل دانشنامه البته غایتی بلندپروازانه است، به‌ویژه با توجه به این که هنوز همهٔ مقاله‌های آن به نگارش درنیامده‌اند. با این حال، تلاش بر این است که، در صورت فراهم بودن شرایط، انتشار این مجموعه استمرار پیدا کند و به سرنوشت مجموعه‌هایی دچار نیاید که آغازی چشمگیر داشته‌اند ولی دولتشان چندان پاینده نبوده است.

روال غالب این است که هر کدام از مدخل‌ها در یک مجلد منتشر شود، اما در مواردی که حجم یک مدخل از حداقل لازم برای این که به

هیئت مجلدی مستقل منتشر شود کمتر باشد، آن مدخل همراه با مدخل دیگری که با آن قرابت موضوعی دارد انتشار می‌یابد. به توصیهٔ دکتر زالتا، نسخهٔ اساس ترجمه‌ها آخرین ویراستی خواهد بود که در بخش آرشیو دانشنامه درج شده است، و همین امر در چاپ‌های مجدد ترجمه‌ها مبنای قرار خواهد گرفت. در مرحلهٔ ویرایش، تمامی ترجمه‌ها سطر به سطر با متن انگلیسی مقابله خواهند شد تا عیار کار درخور این مجموعه باشد. در این میان تلاش می‌شود توازن شایسته‌ای میان احترام به سبک و زبان هر مترجم از یک سو و اقتضائات مجموعه از سوی دیگر به دست آید. طرح انتشار این مجموعه شاید فردی بوده باشد، اما اجرا و اتمام آن البته کاری جمعی است و با تلاش مشترک و همراهی دوستانی میسر می‌شود که به این کار دل می‌سپارند. افزون بر مترجمانی که در این طرح همکاری می‌کنند، سپاسگزار دیگرانی هستم که مساعدتشان پشتوانهٔ اجرای شایستهٔ آن است. به‌ویژه از آقای دکتر زالتا و سایر گرداندگان دانشنامه قدردانی می‌کنم که اجازه دادند مجموعه حاضر به زبان فارسی منتشر شود. همچنین، باید یاد کنم از آقای امیر حسین زادگان، مدیر انتشارات ققنوس، که زمینهٔ اجرای طرح را فراهم کردند؛ آقای دکتر سید نصرالله موسویان، که یاری بی‌دریغشان برای این مجموعه بسیار مغتنم بوده است؛ آقای احمد تهوری، که در تسهیل ارتباطات نقش مؤثری داشته‌اند؛ و آقای جهانگیر ملک‌محمدی و یکایک همکاران ایشان در بخش فنی انتشارات، که می‌کوشند این مجموعه با شکل و شمایلی درخور منتشر شود.

مسعود علیا

زمستان ۱۳۹۲

[درآمد]

در طی سی سال گذشته، فیلسوفان اخلاق، سیاست و حقوق علاقه فزاینده‌ای به مفهوم شر پیدا کرده‌اند. این علاقه تا حدی به این سبب بوده است که عامه مردم، عالمان اجتماعی، خبرنگاران و سیاستمداران وقتی می‌کوشند تا به فهم شقاوت‌ها و هول و هراس‌های گوناگون هشتاد سال گذشته، از جمله یهودکشی،^۱ نسل‌کشی در رواندا، حمله‌های تروریستی یازدهم سپتامبر، و کشتارهای پی‌درپی به دست قاتلان زنجیره‌ای همچون جفری دامر^۲ راه ببرند و در برابر آن‌ها واکنش نشان دهند، واژه «شر» را بر آن‌ها اطلاق می‌کنند. چنین می‌نماید که با «نادرست» یا «بد» یا حتی «بسیار بسیار نادرست» یا «بسیار بسیار بد» خواندن این کردارها و مرتکبان‌شان نمی‌توانیم اهمیت و دلالت اخلاقی آن‌ها را به دست آوریم. [برای این کار] به مفهوم شر نیاز داریم.

برای پرهیز از سردرگمی، مهم است که یادآور شویم دست‌کم دو مفهوم از شر وجود دارد: یک مفهوم گسترده و یک

---

1. Holocaust   2. Jeffery Dahmer

مفهوم تنگ‌دامنه. مفهوم گسترده هر گونه وضعیت بد، کردار نادرست، یا ضعف منش را در خود می‌گنجاند. ابستلا به دندان‌درد، همچون دروغ مصلحت‌آمیز، به معنای گسترده کلمه شر است. شر به معنای گسترده به دو مقوله تقسیم شده است: شر طبیعی و شر اخلاقی. شرهای طبیعی وضعیت‌های بدی‌اند که از نیت‌ها یا کوتاهی‌کنشگران اخلاقی ناشی نمی‌شوند. طوفان و دندان‌درد نمونه‌هایی از شرهای طبیعی‌اند. برخلاف آن‌ها، شرهای اخلاقی به‌واقع از نیت‌ها یا کوتاهی‌کنشگران اخلاقی ناشی می‌شوند. قتل و دروغ‌گویی نمونه‌هایی از شرهای اخلاقی‌اند.

شر به معنای گسترده، که همه شرهای طبیعی و اخلاقی را در بر می‌گیرد، به طور معمول همان نوع شری است که در بافتارهای الهیاتی^۱ بدان ارجاع می‌دهند، از جمله در بحث‌های مربوط به مسئله شر. مسئله شر مسئله توجیه شر در جهانی است که به دست خدایی قادر مطلق،^۲ عالم مطلق^۳ و خیر مطلق^۴ آفریده شده است. چنین می‌نماید که اگر این آفریننده از این صفات برخوردار باشد، شری در جهان وجود نخواهد داشت. اما شر در جهان وجود دارد. از این رو، دلیلی هست برای باور به این‌که آفریننده‌ای قادر مطلق، عالم مطلق و خیر مطلق وجود ندارد. برخلاف مفهوم گسترده شر، مفهوم تنگ‌دامنه شر تنها آن دسته از کردارها، منش‌ها، رویدادها و نظایر آن‌ها را که از لحاظ اخلاقی بیش از همه انزجارآورند در خود می‌گنجاند.

---

1. theological   2. all-powerful   3. all-knowing   4. all-good

چنان‌که مارکوس سینگر^۱ می‌گوید، «شر [در این معنا]^۲ ... بدترین لفظ ممکن است که برای دلالت بر رسوایی قابل تصور است» (Singer 2004, 185). از آن‌جا که مفهوم تنگ‌دامنه شر مستلزم نکوهش اخلاقی است، به نحو متناسبی تنها بر کنشگران اخلاقی و کردارهای آنان حمل می‌شود. از باب مثال، اگر تنها آدمیان کنشگران اخلاقی باشند، آن‌گاه تنها آدمیان می‌توانند به کردارهای شیرانه دست زنند. شر به این معنای تنگ‌دامنه‌تر بیشتر هنگامی در نظر است که اصطلاح «شر» در بافتارهای اخلاقی، سیاسی و حقوقی معاصر به کار می‌رود. این مدخل بر شر به این معنای تنگ‌دامنه‌تر تمرکز خواهد داشت و به بحث شر به معنای گسترده یا به مسئله شر چندان نخواهد پرداخت (این مباحث تنها در بخش ۲ به اجمال بررسی خواهد شد).

مسائل اصلی‌ای که فیلسوفان تحت عنوان شر بر سر آن‌ها بحث کرده‌اند چنین بوده‌اند: آیا رواست که اصطلاح «شر» را در گفتار و اندیشه اخلاقی، سیاسی و حقوقی خود به کار بریم، یا این‌که شر مفهومی منسوخ یا پوچ است که باید کنار نهاده شود؟ نسبت میان شر و مفاهیم اخلاقی دیگر از قبیل بدی و خطاکاری چیست؟ شروط لازم و کافی برای کردار شیرانه چیست؟ شروط لازم و کافی برای منش شریر چیست؟ نسبت میان کردار شیرانه و منش شریر چیست؟ چه گونه‌هایی از کردارهای شیرانه و منش‌های شریر می‌توانند وجود داشته

---

1. Marcus Singer

۲. افزوده نویسنده. - م.

باشند؟ تحلیل درست مفاهیم مشتق چون نهاد^۱ شریر چیست؟
این مدخل شرحی مختصر به دست می‌دهد از پاسخ‌هایی که
در نوشته‌های مربوط به این مبحث به این پرسش‌ها داده‌اند.

---

1. institution

شک‌آوری به شر در برابر احیاگری شر

شک‌آوران به شر^۱ بر آن‌اند که باید مفهوم شر را کنار نهمیم. بر مبنای این دیدگاه، می‌توانیم کردارها، منش‌ها و رویدادهای انزجارآور از لحاظ اخلاقی را با استفاده از مفاهیم معمول‌تر اخلاقی چون بدی و خطاکاری، با دقت بیشتر و زیان کمتر دریابیم و توصیف کنیم. برخلاف اینان، احیاگران [مفهوم] شر^۲ بر آن‌اند که این مفهوم جایگاهی در اندیشه و گفتار اخلاقی و سیاسی ما دارد. بر مبنای این دیدگاه، مفهوم شر باید احیا شود، نه آن‌که کنار نهاده شود (بنگرید به Russell 2006, 2007).

کسی را که بر آن است باید گفتار اخلاقی را یکسره کنار نهمیم می‌توان شک‌آور اخلاقی^۳ یا هیچ‌انگار اخلاقی^۴ خواند. شک‌آوری به شر^۵ تا این حد تند نمی‌رود. شک‌آوران به شر بر آن‌اند که مفهوم شر فوق‌العاده مشکل‌آفرین است و باید کنار نهاده شود، در حالی که دیگر مفاهیم اخلاقی، از قبیل درست، نادرست، خوب و بد ارزش آن را دارند که حفظ شوند.

---

1. evil-skeptics   2. evil-revivalists   3. moral-skeptic
4. moral nihilist   5. evil-skepticism